

УДК 94 (477.8)

ДІЯЛЬНІСТЬ ГЕРТРУДИ БЕЛЛ ПІД ЧАС ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Єлизавета КОРЖУК

Львівський національний університет імені Івана Франка,
факультет міжнародних відносин,
вул. Університетська, 1, 79000, Львів, Україна
e-mail: yelyzaveta.korzjuk@lnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.34.125-137
ORCID: 0000-0002-5530-8374

Лілія ЩЕРБІН

Державний вищий навчальний заклад
“Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника”,
кафедра всесвітньої історії,
вул. Шевченка, 57, 76018, Івано-Франківськ, Україна
e-mail: lilia.scherbin@pnu.edu.ua
DOI: 10.15330/gal.34.125-137
ORCID: 0000-0002-4456-6597

У статті вивчено діяльність відомої англійської мандрівниці, альпіністки, експертки із Близького Сходу, письменниці, археологині, картографині Гертруди Белл у роки Першої світової війни, події якої мали значний вплив на її життя.

З'ясовано особливості діяльності Гертруди Белл під час Першої світової війни. Виділено два етапи: 1) 1914–1915 рр. – робота у Червоному Хресті; 2) 1915–1918 рр. – перебування на Близькому Сході, отримання офіцерського звання, вирішальна роль при створенні Іраку. Вона налагодила систему обліку потерпілих під час війни у Товаристві Червоного Хреста, запровадила нову ефективну систему даних про загиблих, поранених та зниклих безвісти солдатів, використавши свій досвід аналізування та типологізації для створення бази даних. Проаналізовано роль Г. Белл у подоланні конфліктів на Близькому Сході, підтримці нових держав, Констатовано, що вона була посередником між арабськими шейхами та британським урядом.

Ключові слова: Гертруда Белл, Перша світова війна, Червоний Хрест, Т.Е. Лоуренс, Близький Схід.

Серед багатьох відомих людей, чий внесок у світову історію доцільно вивчати, – Гертруда Белл (1868–1926 рр.) – відома англійська мандрівниця, альпіністка, експертка із Близького Сходу, письменниця, археологиня, картографиня, чие ім'я є у британських та американських підручниках з історії. Ця британка здійснювала поїздки, наукові експедиції на Схід (Персія, Сирія, Палестина, Месопотамія тощо), отримала неофіційний титул “некоронованої королеви Іраку”, “матері Іраку”. Найбільш активний період її діяльності пов'язаний з Першою світовою війною, події якої мали незворотній вплив на всі сфери розвитку людства, зокрема на становище жінок. Важливість вивчення діяльності Гертруди Белл полягає у тому, що це сприятиме осмисленню подій початку ХХ ст. і Першої світової війни, ролі жінок під час війни.

Мета статті – дослідити діяльність Гертруди Белл під час Першої світової війни.

В українській історіографії немає спеціального дослідження, присвяченого Гертруді Белл. Однак її діяльність знайшла широке відображення у зарубіжній історіографії. Роман американської журналістки й письменниці Джорджини Говелл “Королева пустелі” – документальна розповідь про відому британку¹. На основі архівних джерел авторка висвітлила життєпис цієї постаті, багатогранність її наукових зацікавлень, роль у становленні самостійних держав на Близькому Сході, розкрила особливості походження, навчання Гертруди. Твір містить детальні описи усіх експедицій, поїздок, досягнень міс Белл, а також її особистісних переживань та перипетій.

¹ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. 456 с.

Сповнене пригод життя британки стало основою для кінострічки. Фільм “Королева Пустелі”, знятий за мотивами роману в 2015 р., з Ніколь Кідман в головній ролі, є більш мело-драматичним, аніж оповідь Дж. Говелл.

Дослідниця Ліора Лукітц вивчила біографію Гертруди Белл у контексті становлення Іраку². Зацікавленню постаттю міс Белл у світовій історіографії сприяє тематика щодо ситуації на Близькому Сході, оскільки її праці не втратили актуальності для осмислення мандатної політики на Сході³, міжкультурної взаємодії⁴, економічного становища Сирії⁵ тощо.

У ході дослідження нами було залучено значний масив джерел із сайтів Архіву Гертруди Белл Ньюкаслського університету⁶ та Міжнародного комітету Червоного Хреста⁷. В Архіві Гертруди Белл зібрано інформативну та репрезентативну колекцію світлин, листів, творів.

Серед матеріалів Міжнародного комітету Червоного Хреста зберігається реєстраційна картка волонтера Відділення добровольчої допомоги Товариства Червоного Хреста Британії, Гертруди Белл.

Однією з ключових груп джерел при вивченні Г. Белл стали его-документи, тобто джерела особистого походження, зокрема листування. Листування дають змогу простежити емоційні та психологічні моменти сприйняття Белл, передають обставини її роботи у Товаристві Червоного Хреста. Листи до батька і мачухи описують форми та способи її праці у Червоному Хресті, переживання, ставлення до війни. Після смерті Гертруди у 1927 році її мачуха Флоренс опублікувала книгу “Листи Гертруди Белл”⁸.

Гертруда Маргарет Лотіан Белл народилася 14 липня 1868 р. у маєтку свого дідуся Вашингтон Нью-Голл, графство Дарем, Англія. Її дід сер Ісаак Лотіан Белл – “сталевий король”, видатна постать Вікторіанської епохи, інженер, промисловець-металург, політик. Сер Лотіан був засновником першого промислового підприємства з виробництва алюмінію, володів сталеливарними заводами на півночі Англії. У 1874 р. став членом Лондонського королівського товариства, був нагороджений низкою медалей наукових товариств і сам заснував кілька дослідницьких інститутів, а вже у похилому віці отримав титул баронета за його “індустріальний” внесок в імперію. Його роль у британській політиці підштовхнула молоду Гертруду до зацікавлення міжнародною політикою⁹. Мати Белл, Мері Шилд Белл, померла у 1871 р. при народженні другої дитини – сина Моріса. На той час Гертруді було всього три роки. Ця смерть зблизила її з батьком, сером Г’ю Беллом (1844–1931).

У 1927 р. мачуха Г. Белл – Флоренс Белл опублікувала книгу “Листи Гертруди Белл”, у вступі до якої зазначала: “Гертруда була сміливою й енергійною дитиною. Іноді цієї сміливості й енергії було аж занадто”¹⁰.

² Lukitz L. A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq. I. B. Tauris, 2005. 320 p.

³ Афанасьев А. В. Шейхи шиитских племен и британские мандатные власти в Ираке. Проблема взаимоотношений (1918–1932 гг.). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sheyhi-shiitskih-plemen-i-britanskie-mandatnye-vlasti-v-irake-problema-vzaimootnosheniy-1918-1932-gg>.

⁴ Востриков С. В. Историко-лингвистические и психоментальные аспекты межкультурных взаимодействий: прошлое и настоящее. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-lingvisticheskie-i-psihomentalnye-aspekty-mezhkulturnyh-vzaimodeystviy-proshloe-i-nastoyashee>.

⁵ Ранчинский В. П. Экономическое положение Сирии накануне и в годы Первой мировой войны. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskoe-polozhenie-sirii-nakanune-i-v-gody-pervoy-mirovoy-voyny>.

⁶ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

⁷ History of the ICRC [International Committee of the Red Cross]. URL: <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>; <https://www.icrc.org/en/document/150-years-humanitarian-action-first-world-war-0>.

⁸ Bell G. The letters of Gertrude Bell / [Selected And Edited By Lady Bell, D.B.E.]. Vol. 1 : Boni and Liveright; Publishers New York, 1927. URL: <http://gutenberg.net.au/ebooks04/0400341h.html#ch1>.

⁹ Minutes of the Proceedings of the Institution of Civil Engineers / Obituary. Sir Isaac Lowthian Bell, Bart, Ltd, 1816–1904. 1905, Vol. 160. Issue 1905. Part 2. P. 386–388. URL: <http://www.icevirtuallibrary.com/doi/abs/10.1680/imotp.1905.16903>.

¹⁰ Bell G. The letters of Gertrude Bell / Selected And Edited By Lady Bell, D. B. E. Vol. 1 : Boni and Liveright; Publishers New York, 1927. URL: <http://gutenberg.net.au/ebooks04/0400341h.html#ch1>.

Походження Гертруди, безумовно, справило чи не найбільший вплив на її долю, забезпечило освіту і зробило можливими її подорожі навіть у ранньому віці.

У 15-річному віці після здобуття домашньої освіти Гертруду відправили до Лондона, де вона отримала початкову освіту в коледжі Її Величності. Вчитель історії виявив у юної дівчини виняткові здібності і наполіг на продовженні навчання, сер Г'ю та Флоренс дає згоду на це і вже у 1886 р. Гертруда стала студенткою коледжу Леді Маргарет Голл (Lady Margaret Hall), одного з двох жіночих коледжів Оксфорду¹¹. У 1888 р. міс Белл стала першою жінкою, яка отримала оксфордський Перший ступінь із сучасної історії¹².

Після закінчення коледжу дівчина подорожувала Європою, відвідала Стамбул, архітектура і колорит якого справили на неї сильне враження. Навесні 1892 р. її дядько Френк Ласселз отримав призначення в посольство у Тегерані і запросив племінницю поїхати разом із його родиною в Іран. У Тегерані вона захопилася вивченням перської мови, пізніше почала вивчати арабську мову. У 1899 р. Гертруда відвідала Єрусалим. У 1902 р. вона у складі альпіністської групи брала участь у сходженні на вершину Фінстераархорн – найвищу вершину Бернських Альп (4274 м), яке тривало 53 години під час снігової бурі. Упововж 1899–1904 рр. Гертруда зробила не менше десяти сходжень в Бернських Альпах, а також на Монблан і Мейє у Французьких Альпах. У 1902–1903 рр. вона здійснила навколосвітню подорож, відвідавши Індію та Китай¹³.

У 1907 р. Гертруда вирушила в археологічну експедицію до Малої Азії з відомим вченим Рамсі. Вони розкопали стародавні поселення Трансйорданії, Джебеля, Вавилонії; відкрили стародавню фортецю Сасанідів Укхайдір і руїни ранньохристиянських храмів, видали книжку “1001 храм”.

Завдяки успіху цієї книги серед британських істориків і археологів міс Белл отримала запрошення від археолога Девіда Джорджа Хогарта приєднатися до його розкопок у стародавньому Кархемиші. У 1912 р. вона вперше відвідала Багдад. Свою подорож до Сирії перед Першою світовою війною Гертруда описала у книзі “Сирія. Пустеля. Сівба” (1919 р.).

Через заборону перебування на Сході в умовах воєнних дій Великої війни Гертруда Белл намагалася знайти застосування свого досвіду у тилу. Вагомий внесок у сферу соціальної діяльності під час Першої світової війни здійснила міжнародна приватна гуманітарна організація Червоний Хрест.

Міжнародний Комітет Червоного Хреста (далі – МКЧХ) – приватна гуманітарна установа, яка була заснована в 1863 р. у Женеві Анрі Дюнаном, який 24 червня 1864 р. став свідком битви під Сольферіно та був вражений видовищем людських страждань. Всесвітня спільнота надала комітету унікальні повноваження, які базуються на міжнародному гуманітарному праві Женевських конвенцій, для захисту жертв міжнародних і внутрішніх збройних конфліктів¹⁴.

Із початком Великої війни Міжнародний комітет Червоного Хреста зустрівся із надзвичайними труднощами, впоратися з якими зміг лише за сприяння національних товариств. Працівники Червоного Хреста прийшли на допомогу медичним службам європейських країн зі всього світу, включно з США та Японією. Міжнародний комітет намагався покращити умови постраждалих, в тому числі цивільного населення, мобілізував волонтерів, які обслуговували служби швидкої медичної допомоги на полі бою та дбали про поранених у госпіталях.

Підрозділи Товариства Червоного Хреста мали власні волонтерські загони – Відділення Добровольчої Допомоги. Як чоловіки, так і жінки, члени Відділення Добровольчої Допомоги здійснювали низку волонтерських робіт, таких як: надання першої медичної допомоги, сест-

¹¹ Haynes M. Portrait of Gertrude Bell [LMH Catalogue entry by Mary Haynes]. URL: <http://www.lmh.ox.ac.uk/about-lmh/lmh-objects/portrait-gertrude-bell>.

¹² Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 41.

¹³ Гертруда Белл (1868–1926). Этюды об ученых. URL: http://paleocentrum.ru/popular/gertruda-bell-1868-1926.html?sphrase_id=313; Encyclopedia Britannica: Gertrude Bell – English politician and writer. URL: <https://www.britannica.com/biography/Gertrude-Bell>.

¹⁴ History of the ICRC [International Committee of the Red Cross]. URL: <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>; <https://www.icrc.org/en/document/150-years-humanitarian-action-first-world-war-0>.

ринська справа, санітарська практика, функціонування засобів сполучення, постачань і перевезень, а також організація станцій очікування, робочих груп та допоміжних госпіталів¹⁵.

Для Комітетів Червоного Хреста багатьох країн цей період став кульмінацією їхньої діяльності. Під час війни понад 90 000 волонтерів долучилося до Червоного Хреста Британії вдома та закордоном.

Коли розпочалася Перша світова війна, Гертруда Белл перебувала у Раунтоні. Упродовж вересня 1914 р. вона об'їхала різні місця у Північному Йоркширі, де виступала з промовами на тему війни, підбадьорюючи людей, заохочувала чоловіків вступати до армії. Вона була чудовим оратором, а її промови завжди викликали захоплення у слухачів¹⁶.

Гертруда прагнула знайти застосування своїм знанням та здібностям: “Я попросила декого зі своїх знайомих з Червоного Хреста взяти мене до себе в команду, щойно з'явиться якась доречна робота, – написала вона в листі до друга, – ...а ще я писала своїм знайомим до Парижа, запитуючи, чи можу я там якось допомогти... Аравія почекає”¹⁷.

Однак на той час усе, що Гертруда могла робити – це виконувати роботу лікарняного клерка в маєтку лорда Онслоу в парку Клендон, графство Суррей. Це був один з багатьох будинків, заповнених пораненими, про що вона написала у листі до своєї мачухи, Леді Флоренс Белл, датованому 10 листопада 1914 р.: “Лорд О. [Онслоу] ознайомив мене зі всім. Цілісінський їх будинок перетворений на госпіталь... Тут знаходяться 100 поранених бельгійців, деякі з них починають одужувати і невдовзі будуть відправлені до госпіталів для одужуючих. У них є дуже люб'язна економка, 4 сестри, 11 медичних сестер та близько 20-ти волонтерів Добровольчої Допомоги. Мене введуть в курс роботи завтра зранку, але я не маю достатньо одягу Червоного Хреста, який мені слід буде носити весь час, тому я прямую до Лондона на годину–дві завтра вдень”¹⁸.

Гертруда вважала таку роботу критично не відповідною до її можливостей, проте вона не мала медичної освіти: “Вони не дозволять мені... надавати санітарську допомогу, – вона скаржилася Флоренс, – ...Мені шкода, тому що я б хотіла отримати новий досвід у всіх можливих сферах і також тому, що я не маю достатньо роботи, щоб заповнити свій день. Проте, можливо, якщо я терпляче чекатиму, я досягну того, чого прагну”¹⁹.

21 листопада 1914 р. після трьох тижнів перебування у Клендоні Гертруда за ініціативою лорда Роберта Сесіла поїхала до Булоні на роботу в новому відділенні Червоного Хреста – поранених і зниклих безвісти.

Військове міністерство Франції не могло впоратися з великим напливом запитів, які надходили від сімей, які й гадки не мали, де були їхні близькі. Адже новини вони могли отримати тільки в так званій “телеграмі страху” – міністерському повідомленні про смерть близьких осіб, або за допомогою списків поранених та вбитих, які публікувала газета “The Times”. Тоді на допомогу прийшов Міжнародний комітет Червоного Хреста, який 15 жовтня 1914 р. заснував Міжнародне агентство військовополонених у Женеві, щоб відновити зв'язок між полоненими солдатами та їх родинами. Агентство й до сьогодні виконує благородну місію – допомагає встановлювати втрачені під час воєнних дій родинні зв'язки, розшукувати втрачені документи, могили загиблих тощо²⁰.

4 серпня 1914 р. Британський Червоний Хрест разом з Орденем Святого Іоанна заснував Міжнародний військовий комітет. Вони разом працювали над об'єднанням фандрейзингу,

¹⁵ Women's involvement with the British Red Cross during the First World War // redcross.org.uk/WW1. URL: <http://www.redcross.org.uk/~media/BritishRedCross/Documents/Who%20we%20are/History%20and%20archives/Womens%20involvement%20with%20the%20British%20Red%20Cross%20during%20the%20First%20World%20War.pdf>.

¹⁶ Bell G. The letters of Gertrude Bell / Selected And Edited By Lady Bell, D. B. E. Vol. 1 : Boni and Liveright; Publishers New York, 1927. URL: <http://gutenberg.net.au/ebooks04/0400341h.html#ch1>.

¹⁷ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 225.

¹⁸ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

¹⁹ Там само.

²⁰ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 226.

діяльностей та ресурсів. Комітет утримував служби та устаткування в Британії, на конфліктних територіях за кордоном, також організував службу розшуку зниклих безвісті та допомоги пораненим. На ранніх стадіях війни найважливішим було підтримувати зв'язок із французькими госпіталями в Парижі.

У серпні 1914 р. працівники Червоного Хреста почали збирати щоденні списки госпіталізованих у районі Парижа і поранених у госпіталях Франції, а тоді відповідати на запити, отримані в штаб-квартирі Червоного Хреста у Парижі. Листи адресовані солдатам знайдені на полі битви, доставляли до офісу, звідки їх повертали відправникам.

Завданням відділення поранених і зниклих безвісті було поділити розшукуваних осіб на три категорії: загиблі, про смерть яких ще не повідомили; солдати, які мали настільки серйозні поранення, що лежали в лікарнях і не могли написати листа; полонені. Спершу ця класифікація стосувалася лише високопосадовців. У грудні 1914 р. відкрилося додаткове довідкове бюро, яке мало працювати з листами сімей унтер-офіцерів, а також з тими, кого було важче відстежити²¹.

Станом на кінець 1914 р. в Агентстві працювало 1200 осіб, здебільшого волонтерів. До 1918 р. завдяки цій організації було переслано понад 20 мільйонів листів та повідомлень, 1,9 мільйона передач й зібрано пожертвувань на суму 18 мільйонів швейцарських франків. За сприяння Агентства близько 200 тисяч бранців змогли повернутися додому внаслідок обміну полоненими. Каталог Агентства за період з 1914 р. по 1923 р. зібрав понад 7 мільйонів карток, кожна з яких відповідала полоненому або пропалому безвісті. Цей каталог допоміг ідентифікувати понад 2 млн військовополонених і надав їм змогу встановити зв'язок із рідними.

Пізніше ця служба перейшла до штаб-квартир у Великій Британії, а також до відділень в Парижі, Булоні, Руені, Мальті, Александрії і Салоніках, які також розшукували зниклих безвісті в госпіталях²².

Оскільки британці воювали на півночі Франції, нове відділення Червоного Хреста розмістили якомога ближче до них, поряд з британськими госпіталями, в Булоні 1 листопада 1914 р. Гертруді Белл було цікаво перебувати у новому місці, “навіть попри те, що я не бачу багато справжньої Франції – усе тут зайнято англійськими військами”²³. В офісі спочатку працювало три особи, до жовтня 1917 р. – вже 12. У листі до мачухи Леді Флоренс Белл, датованому 21 листопада 1914 р., Гертруда писала: “Я була в Червоному Хресті і отримала всі можливості для моєї поїздки... Звучить дуже цікаво, але страшенно некомфортно... Пишіть на вул. Віктора Гюго 36, Булонь і надішліть всі мої листи сюди. Це наш офіс у справах зниклих безвісті – моя робота”²⁴.

Нове відділення проіснувало лише три тижні, коли Г. Белл долучилася до Флори та Діани Рассел, які вже там працювали. Вона одразу ж помітила, що у волонтерок не було єдиного принципу опрацювання запитів, адже вони були завалені документами з багатьох джерел. Гертруда зосередилася на роботі, щоб організувати дієздатну систему: “...попереду ще так багато роботи, до того, як ми доведемо це все до досконалості”²⁵.

Функціонування служби ускладнювалося новими цифрами та іменами. У листах до батька Гертруда описувала свою роботу: “Лева частина роботи була зроблена... я майже вправила море помилок, що я знайшла тут. Жодні дані не були перевірені, тож ми нагромаджували одна на одну невідповідності, не усвідомлюючи, який безлад чинимо... Якщо ми не скрупульозно точні, то ми нічого не варті, а це мене пригнічує. Думаю, я успадкувала любов до офісної роботи! Я повинна була стати клерком... Відчуваю, ніби я прикипіла до цієї роботи, як

²¹ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 227.

²² What did the British Red Cross Society do abroad during the First World War? / redcross.org.uk/WW1. URL: <http://www.redcross.org.uk/~media/BritishRedCross/Documents/Who%20we%20are/History%20and%20archives/What%20the%20British%20Red%20Cross%20did%20abroad%20during%20the%20First%20World%20War.pdf>.

²³ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

²⁴ Там само.

²⁵ Там само.

хтось може до алкоголю... заради забуття, що вона приносить. Тим не менш, Ви знаєте, що неможливо справді про все забути, а тривога наповнює мене кожного дня. Деколи я питаю сама себе, чи зможемо ми знову бути щасливими, як колись?”²⁶.

Після цього вона прагнула переконати відділення поранених і зниклих безвісти у Лондоні та Парижі впровадити її систему й стежити за тим, щоб уся інформація постійно оновлювалася²⁷: “До того як я прийшла, тут був хаос... Списки запитів аж кишіли помилками і кожен мав свій інший список, його власний, не схожий на усі інші. Розплутати все це було величезним завданням, але я дала собі раду. Зараз я занята іншим – класифікацією запитів, вибираючи ті, якими ми цілком задоволені, ми зможемо рухатися далі (їх є багато) і нарешті, обов’язком переконати Лондон і Париж застосувати мою схему і класифікацію. І все це має бути актуальним і вчасним. Так само книги людей Фабіан Вайре, які працюють на фронті і проводять запити через нас, – це чудова нова систематизація Лорда Роберта. Проте класифікація Фабіан Вайре на фронті значно відрізняється від тієї, що стосується нас і Парижа. Вони можуть домогтися речей недоступних для нас”²⁸.

У Гертруди було значно менше робочих годин на тиждень, ніж у штатного співробітника, і все ж таки для жінки, яка ніколи раніше не працювала в офісі, це “страшенно великий обсяг офісної роботи. Ми працюємо цілий день: з 10:00 до 12:30, а тоді з 14:00 до 17:00 заповнюємо бланки, вносимо матеріали до алфавітної бази даних і відповідаємо на запити... Що більше ми виконуємо роботи, то більша виникає необхідність правильно розподіляти інформацію по таблицях... Мені не потрібно говорити, що я готова взяти все на себе. Що більше роботи мені дають, то більше вона мені подобається”²⁹. Жінка просила Флоренс запросити від її імені повний список територіальних батальйонів та офісну адресну книгу Лондона або телефонний довідник.

Згодом булонські списки визнали настільки повними, наскільки це взагалі можливо, і паризьке відділення зверталось до Булоні за допомогою. Флора з Діаною поїхали до міста Руан керувати новим офісом на основі започаткованої Гертрудою схеми: “Руанська філія ще в перспективі і я сподіваюсь, що ти й надалі підтримуватимеш мене, допоки я не переконаюсь на чому стою... від’їзд Расселів до Руана став б для мене великим облегшенням. Я створила цей офіс – він був жакливим до мого приходу (ніколи нікому цього не кажіть) і зараз я роблю втричі більше, ніж колись, і втричі старанніше”³⁰.

Крім того, вона ініціювала “список спостереження”, до якого входило близько півтори тисячі осіб, зареєстрованих у таблиці “запити”. Таким чином, медперсонал госпіталю міг звіряти імена госпіталізованих з тими, хто були в списку.

Однак, уряд зовсім не сприяв їхній роботі: голові відділення поранених і зниклих безвісти лорду Роберту Сесілу було категорично відмовлено у представництві на фронті з метою отримання відомостей про померлих та зниклих безвісти серед поранених солдатів, які знаходилися у польових госпіталах і на станціях очікування³¹. “...Фронт – наша ахіллесова п’ята, – визнавала Гертруда, – ...проте ми маємо чудовий план: зібрати капеланів, адже цілком зрозуміло, що нам доведеться самостійно створювати власні інформаційні канали”³².

З невідомих причин Організація червоного Хреста заборонила жінкам надсилати запити до лікарень, що вкрай обурило Гертруду і спонукало потоваришувавши з медсестрами, щоб забезпечити собі, хоч і несанкціонований, доступ до списків поранених. За листопад–грудень 1914 р. до відділення надійшло 1838 запитів від сімей солдатів, у новій картотеці налічувалося 5 тисяч нових імен, з яких лише вдалося з’ясувати долю 127 осіб³³.

²⁶ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

²⁷ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. 456 с.

²⁸ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

²⁹ Там само.

³⁰ Там само.

³¹ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 231.

³² Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

³³ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 232–233.

Коли британці відступали, німці добиралися до їхніх поранених, яких зрештою, або вбивали, або захоплювали в полон. Усвідомлюючи це, міс Белл пропонувала спробувати домовитися з Німеччиною про обмін інформацією з ними або через Червоний Хрест, або будь-яким іншим способом – “щоб ми могли надсилати до них свої списки, запитуючи, чи такі люди знаходяться в Німеччині та вони відправлятимуть їх до нас”. Жінка пропонувала використовувати усі існуючі методи та ресурси для боротьби з невідомістю: “Якщо люди в списках не з’являються, то досить певно, вони повинні бути мертвими. Я написала до Прем’єр-міністра і Сера Артура Найса, але... швидше за все, вони дадуть відповідь, що нічого не можна вдіяти. Існує ще один метод – неофіційний. Через банки. Кокс, я знаю, отримує інформацію від Німеччини через швейцарський банк. Я б хотіла, щоб ми могли відкрити такі лінії для себе. Як ви думаєте, наш Національний провінційний банк міг би зробити що-небудь через свої клієнтські банки в нейтральних країнах?”³⁴.

На початку війни офіцери як кадрові військовослужбовці, були старші за багатьох своїх підлеглих і, відповідно, мали вже дружин, які у разі їхнього зникнення писали б до Організації Червоного Хреста з проханням розпочати пошуки. Відколи військове міністерство видавало доручення й документувало присвоєння чергового звання, у них на руках були списки офіцерів, тим часом як імена солдатів у строю були відомі лише в їхніх полках.

Як зазначили у рапорті Об’єднаної військової комісії: “Через малий штат службовців і його розподілення неможливо вести точний облік усіх і саме тому спершу ця робота стосувалася тільки офіцерів”³⁵. Незабаром після відкриття нового довідкового бюро, яке займалося сержантським і рядовим складом, армія припинила видавати Організації Червоного Хреста лікарняні списки, оскільки госпіталі були переповнені, а медперсонал перевантажений. За декілька тижнів нове бюро закрили через відсутність у їхньому штабі людей-шукачів і тому, що допомога Червоного Хреста була набагато ефективнішою³⁶. Гертруда взяла на себе цей тягар – “Нам вдалося впоратися з цим доволі непростим завданням, тепер ми ще й обробляємо запити про офіцерів та рядових, і я цьому дуже рада”, – і змогла надати деяким британським сім’ям новини про їхніх близьких військовослужбовців³⁷.

Оскільки кількість поранених і зниклих безвісти постійно зростала, військове міністерство перекинуло велику кількість своїх обов’язків на відділення Червоного Хреста в Булоні. Гертруда працювала не покладаючи рук, вона попросила доручити їй відповідати на запити, у відповідь на які потрібно було інформувати сім’ї про смерть їхніх близьких. Тепер під її контролем здійснювалася уся кореспонденція Парижа, Булоні та Руану. Вона вирішила змінити звичайний шаблон таких повідомлень, і натомість запропонувала нову співчутливішу модель. У рапорті Об’єднаної військової комісії Гертрудиній праці віддали належне, щоправда, не називаючи її імені, так описали запропонований підхід: “Формальні шаблони та методи слід відкинути, щоб таким чином кожен, хто робить запит, міг відчувати, що його чи її справу було вирішено з беззаперечним особистим інтересом... і вже неодноразово було підтверджено, що зусилля, витрачені на переконання сімей у тому, що за їхнім запитом проводили масштабні й кропіткі пошуки, не були марними”³⁸.

Наприкінці березня 1915 р. Гертруда повернулася до Лондона, де Лорд Роберт Сесіл відкрив нове відділення поранених і зниклих безвісти у зв’язку з надзвичайно великою кількістю незареєстрованих солдатів у госпіталях. Відтепер мав існувати центральний реєстр, центральна точка збору інформації з усіх джерел і єдиний офіс, звідки надсилатимуть відповіді сім’ям військових. Усвідомлюючи, що саме Гертруда насправді контролювала всю систему у справах поранених і зниклих безвісти, Лорд Сесіл доручив їй розпоряджатися головним офісом.

³⁴ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

³⁵ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 234.

³⁶ Там само.

³⁷ Gertrude Bell archive – Newcastle University. URL: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk>.

³⁸ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 238.

26 квітня 1915 р. у Галліполі загинув близький Гертруді Дік Доті-Вайлі, що стало особистою драмою у її житті. На деякий час Гертруда покинула активну громадську діяльність, та згодом повернулася, віддавши весь свій час праці.

Життя Гертруди кардинально змінилося, коли Британська адміністративна розвідувальна служба в Каїрі запросила її для проведення солдатів через пустелі. Усвідомлюючи потребу у її допомозі, про Гертруду говорили: “Відшукувати зниклих безвісти солдатів може будь-хто, а намалювати карту Північної Аравії може лише вона”³⁹.

Заборона перебування на Близькому Сході тривала не більше року, оскільки британська армія не могла обійтися без експертних оцінок та спостережень міс Белл, тому вона стала беззаперечним кандидатом на місце одного з добровольчих інформаторів. Вона перебувала на службі у розвідувальному відділку адміралтейства, і саме її в листопаді 1915 р. британська розвідка в Каїрі запросила для проведення солдатів через пустелі.

У січні 1916 р. міжвідомча комісія на чолі з підполковником секретаріату Індії А. Хірцелем та представником Міністерства закордонних справ Л. Оліфантом заснувала в Єгипті прототип розвідувального органу, офіційною метою якого було координувати та централізувати збір і розповсюдження інформації про Близький Схід, вплив Німеччини на Османську імперію у північній і східній частині Аравії та у Перській затоці. Таку необхідність викликало прагнення дістатися Індії, захистити Суецький канал та забезпечити постачання нафти, потрібної військовій флотилії, з нафтових родовищ і нафтопереробних заводів Абадану. Агентство, пізніше перейменоване на Арабське бюро, підпорядковувалося військово-політичним розвідувальним підрозділам у Каїрі під керівництвом генерала Герберта Клейтона, з яким Гертруда була знайома ще з часу її попередніх подорожей до Єгипту. Бюро було розташоване в готелі “Савой” неподалік від штаб-квартири розвідки у Каїрі. Розгляд важливих міжнародних схем і завуальований характер їх обговорень швидко захопили Гертруду, яка довгий час ізольовувала себе від суспільства.

Колектив бюро можна було назвати золотим академічним складом Королівської служби: мандрівники, археологи, експерти-культурологи та історики, всі ті, чиї знання та досвід неабияк знадобилися батьківщині. Серед них був і добрий знайомий Гертруди, Т.Е. Лоуренс⁴⁰.

Знання мови, пустельних племен та набутий досвід зробили Гертруду Белл особливою: у ході семи своїх експедицій спостерігала за слабкими місцями Османської імперії як дослідниця, археолог та інформатор британського уряду. Спочатку Гертруда передавала свої звіти через військового журналіста газет “The Times” І.В. Чирола, а згодом сама, напряму зацікавленим урядовцям і політикам, яких знала.

Одним із завдань бюро було складання географічних та політичних довідників і карт. Знайомство Гертруди з головними племенами та конфедераціями Сирійської пустелі та Центральної Аравії зробило її винятково здібною до розвідок на півночі Синайського півострову та Перської затоки: вона оновлювала старі карти та дані, які допомагали британським військовим орієнтуватися в цій місцевості⁴¹. Крім того, вона мала позначати на карті пустельні стежки, прохідні шляхи та природні ресурси, а також місцезнаходження і вплив расових і релігійних угруповань та меншин. Частково завдяки її зусиллям у лютому 1916 р. бюро почало видавати секретне видання Арабський бюлетень – неоціненне джерело інформації про політичну ситуацію в цій місцевості в роки війни⁴².

Великий список контактів, уміння орієнтуватися на місцевості й складати мапи, а також скрупульозна методика ведення записів принесли Гертруді офіційний титул. Вона стала першою жінкою-офіцером в історії Британської розвідувальної Служби, хоча звання майора секретної розвідки було лише формальним зверненням, адже в офіційній звітності її записали офіцером штабної служби другого рангу.

³⁹ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 243.

⁴⁰ Lukitz L. A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq. I. B.Tauris, 2005. P. 107.

⁴¹ Ранчинский В. П. Экономическое положение Сирии накануне и в годы Первой мировой войны. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskoe-polozhenie-sirii-nakanune-i-v-gody-pervoy-mirovoy-voyny>.

⁴² Lukitz L. A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq. I. B.Tauris, 2005. P. 108.

“Місцеві військові занепокоєні тим, як себе з нею поводити і до яких матеріалів її слід допускати”, – писав у своєму листі лейтенант-командор Королівського військово-морського добровольчого резерву, директор розвідувального бюро в Каїрі професор Д.Г. Хогарт⁴³.

Утім у самої Гертруди це не викликало жодних занепокоєнь, 3 січня 1916 р. у листі до рідних вона написала: “Маючи звання штабного офіцера, я починаю відчувати себе як риба у воді!”⁴⁴.

Інша частина роботи Г. Белл була спрямована на Месопотамію. Месопотамська кампанія, що почалася 1914 р., була розроблена ще в 1911 р. на основі спільного рішення першого морського лорда, адмірала Джона “Джекі” Фішера, та першого лорда адміралтейства, містера Вінстона Черчилля, щодо підвищення швидкості ходу британського флоту за рахунок переведення кораблів з вугілля на нафту. Таким чином, пріоритетним завданням стало знайти надійне джерело нафти, яке належало б англіцям. Тепер у Британії були вагомими причини воювати в Месопотамії з турками – зберегти свій нафтопереробний завод з усіма його трубопроводами, захистити поріг Індії, заволодіти зерновими ресурсами долини річки Євфрат, завадити туркам користуватися залізничним сполученням Багдад-Басра для переправляння солдатів і спорядження до театру військових дій.

“Арабське питання” напряму стосувалося Гертруди, її початкова робота полягала в тому, щоб розібратися з плутаниною арабської політики та особистостей у Хіджазі, регіоні, що знаходився на південь від Єрусалима, де очікували повстання. Міс Белл мала зібрати всю інформацію про племена, позбутися будь-яких виявлених прогалин, ідентифікуючи племена, їхні дружні та ворожі зв’язки, укласти звіти, які Гертруда доповнювала захопливими характеристиками багатьох шейхів, яких знала особисто.

Оскільки Арабське бюро підпорядковувалося британському уряду, кінцевою його метою було виграти війну, тому повстання арабів проти турків було б для них дуже сприятливим. До 1914 р. серед арабів Османської імперії зростало невдоволення, Гертруда ще 1905 р. після своєї бесіди з мешканцями району Джебель-аль-Друз написала про зародження руху за незалежність. Населення Наджафа та Кербели повстало проти турків у Месопотамії, у Басрі розпочався Арабський рух за незалежність, незважаючи на те, що насправді його спланував безпринципний Саїд Таліб виключно заради своїх інтересів. Водночас бюро усвідомлювало, що панарабська незалежність була неможлива, про що Гертруда висловилася так: “Поняття політичного союзу невідоме спільноті, яка досі складається з неоднорідних племінних представників і підтримує у собі так багато руйнівних елементів племінних організацій... досить часто інтереси кочових племен не збігаються з інтересами жителів осілих територій... Краще одразу залишити всі надії, що існує людина, яка зможе очолити чи принаймні стати підставною головною особою для всіх арабських провінцій разом... Єдиний, кого можна б було розглянути в такій ролі, – це король Хіджазу; однак, хоч він і міг би стати представником релігійного союзу арабів, він ніколи не матиме справжньої політичної значущості. У Месопотамії живуть переважно шіїти, і там його ім’я не матиме жодного впливу... Його релігійна позиція – перевага; імовірно, це єдина складова союзу, яку можна знайти. Однак цього недостатньо, щоб досягнути політичного верховенства”⁴⁵.

Кожен працівник бюро знав, що намагаючись підняти повстання, вони вестимуть подвійне життя: Лоуренс та Гертруда, арабісти-ідеалісти, опинилися у безвиході. Т.Е. Лоуренс був настільки цим обурений, що змінив своє ім’я на Ша і став відомим як “Лоуренс Аравійський”.

Томас і Гертруда сприяли арабському самовизначенню за підтримки британських радників, тому вони наполегливо працювали протягом шести тижнів, розробляючи план “повстання в пустелі”, про яке Лоуренс згодом напише в своїх оповіданнях “Сім колон мудрості”: “Арабське повстання почалося обманним шляхом. Для того, щоб заручитися підтримкою шарифа, наше бюро від імені сера Генрі Макмагона запропонувало підтримати апарат місцевої

⁴³ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 246.

⁴⁴ Там само.

⁴⁵ Там само. С. 255.

форми правління. Араби... просили мене як незалежну людину підтвердити обіцянки британського уряду... Я розумів, що якщо ми виграємо війну, обіцянки арабам стануть нічим іншим, як порожніми папірцями... Та все ж натхнення арабів було нашим ключем до перемоги у східній війні... однак замість того, щоб пишатися спільним успіхом, мені було страшенно соромно⁴⁶.

Попри те, що арабське бюро вважало, що багате різноманіття рас, племен і переконань унеможливило формування єдиної злагодженої нації з ефективними політичними установами, воно перешкоджало спробам Індії анексувати Месопотамію та призначити раджа для Саудівської Аравії. На той час до операції залучили близько двадцяти окремих управлінь, що працювали над формуванням британської політики на Близькому Сході під час Великої війни: Уряд військового часу, адміралтейство, військове міністерство, а також індійське відомство міністерство іноземних справ, державних чиновників Індії, Єгипту та Судану. Оскільки війна затягнулася, фінансування Британією імперіалістичного уряду на новому континенті було тягарем, тому бюро переконувало уряд, що вплив коштуватиме дешевше, аніж контроль.

До того часу Гертруда вже закінчила свій рапорт щодо племен, який задовольнив головний штаб своєю повнотою та деталізованістю інформації. Втім, міс Белл не мала наміру повертатися до Англії, а тому незабаром вирушила до Індії, обґрунтувавши подорож необхідністю доповнити звіт інформацією від тамтешнього відділення іноземних справ.

Прибувши до Делі, Гертруда спілкувалася з представниками департаменту міжнародних відносин, пильно вивчала документи та мала у своєму розпорядженні секретні дані. На декілька днів вона поїхала до Шімлі, де зустрілася з працівниками розвідувального відділку, з якими обговорила, як краще координувати роботу між Єгиптом та Індією. Для вирішення цього питання вона розробила план та відправила його до Каїра на ухвалення. Окрім цього, її запросили допомогти відредагувати газету *Gazetteer of Arabia*⁴⁷.

Незабаром після нетривалого відрядження в Індію, її разом з Лоуренсом і відомим розвідником сером Персі Коксом переводять до гарячої точки воєнних дій в Басру, де межували Месопотамія, Кувейт, Аравія та Персія. Все літо і зиму 1916–1917 рр. вони проводять там. Завданням Гертруди в управлінні генерала сера Персі Лейка було виступити зв'язковою між розвідками Каїра та Делі і розробити детальний звіт про племена Месопотамії та їхні взаємини. Трохи пізніше вона написала своїм батькам: "Віце-король дуже хоче, щоб я залишилася в Басрі й допомогла в роботі місцевого розвідувального бюро, але все залежить від їхніх міркувань і чи буде з мене там якась користь. Я так розумію, що все залежатиме від мене – як ми завжди говорили, усе, що можна зробити для людини, – це дати їй можливість самотужки створити для себе місце. Віце-король повністю мене цим уповноважив"⁴⁸.

Пізніше сер Персі Кокс, у якого з Гертрудою склалася взаємоповага, надав їй офіційного статусу помічника офіцера з питань політики і звання східного секретаря.

На початку 1916 р. військове міністерство нарешті змогло взяти під свій контроль Месопотамію і ввело на її територію війська, авіацію, артилерію й військово-транспортні засоби. Гертруда Белл вважала, що в Месопотамії держава має ґрунтуватися на принципах взаємної поваги, але при цьому вона виявила прагматизм істинного дипломата. 27 листопада 1916 р. вона у товаристві Кокса зустрілася з майбутнім засновником Саудівської Аравії Абдулом Азізом Ібн Саудом: "Його відвага неодноразово випробувана на ділі, – з захопленням зазначала Гертруда, – а якості солдата поєднуються з талантом державного діяча, що його дуже цінують племінні народи"⁴⁹. Для нього ж це було "справжнім феноменом, що особа жіночої статі обіймає офіційну посаду в британських експедиційних військах, це було чимось за межами його бедуїнського розуміння"⁵⁰.

⁴⁶ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 256.

⁴⁷ Lukitz L. A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq. I. B.Tauris, 2005. P. 110.

⁴⁸ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 264.

⁴⁹ Там само. С. 274.

⁵⁰ Там само.

Згодом центр подій перемістився на північ, тому у березні 1917 р. сер Персі викликав Гертруду до себе в недавно захоплений Багдад, добре знайоме їй місто, у якому вона прожила до кінця свого життя. Міс Белл консультувала тут офіційних представників британського командування. У 1917 р. Британія зіткнулася з труднощами: спроби встановити в Месопотамії умови, які б забезпечили мир і процвітання виявилися такими ж непростими, як боротьба на передовій. Упродовж весни–літа 1917 р. британська індійська армія укріплювала свої позиції навколо Багдада, що порушило їхній зв'язок з більш віддаленими територіями. Турки активно поширювали антибританську пропаганду, тому племінні жителі не довіряли британцям, боячись помсти з боку турків, оскільки не вірили, що нові окупанти зможуть втримати завойовану територію. Після того як турки відступили, вони залишили після себе виснажені ворожнечею місцевість та племена. Шанси перетворити Багдад на центр британської адміністрації стали мізерними, приблизно половина території Месопотамії перебувала під хитким контролем Британії, а турки продовжували війну на півночі. Араби не були нацією, а Месопотамія – країною. Зазвичай на новоприєднаних територіях, де Британська імперія встановлювала свою владу, вона також впроваджувала власне правосуддя, управління, мову та військовий контроль, некорумповану державну службу. Щойно турецька армія зазнала розгрому, під вплив Британії підпадало все більше і більше територій Месопотамії. Тоді виникла ідея створити систему дієвого уряду та чесного служіння народу вілаєтів Басри та Багдада, з його племінною багатонаціональністю та проблемами, яка понад усе хвилювала Гертруду: “у жодному іншому зруйнованому війною місці ми не змогли б так прискорено почати відшкодовувати ті страшні збитки, яких заподіяло людство... Це грандіозна можливість... за цей народ можна так сильно взятися, як ще ніколи й ніхто не брався, і побудувати такі взаємини, які існуватимуть вічно. Не заради власної користі, це потрібно уряду – справді, і саме тому я хочу з дня на день приглядати за усім цим дуже пильно, щоб у разі чого стати... тим вирішальним голосом в ухваленні остаточного рішення. Думаю, я зможу це зробити, я точно зможу, я озброєна своїми знаннями. Та це ж створення нового світу!”⁵¹.

На території чи не найбільшій у світі кількості різноманітних рас та віросповідань британський уряд міг заснувати хоча б якусь форму правління лише за умови сильної підтримки. Кокс з Гертрудою налагоджували стосунки з шейхами, прагнули відшукати майбутніх лідерів-урядовців і політичних діячів Іраку⁵². Вони повинні були запевнити всіх у перевагах нових економічних ініціатив і регулювання. У результаті їхньої діяльності вдалося сформувати штат і політику місцевої громади, реконструювати громадське життя центральної та південної частини Месопотамії, підвищити рівень медицини, розпочати вирішення проблеми антисанітарії. Завдяки зусиллям британців було впроваджено нову систему податків, сільськогосподарську і торгівельну політику, а також освітню і правову систему з урахуванням особливостей місцевих племінних і релігійних законів. Таким чином, два вілаєти Багдада та Басри досягли процвітання, не відомого за часів правління Османської імперії.

Коли британцям вдалося прогнати ворога з вілаєту Мосула та територій на півночі, сході і заході від нього, серед усього штату багдадського відділку тільки Гертруда могла ідентифікувати велетенську кількість тамтешніх рас і віросповідань.

У жовтні 1917 р. Гертруда стала командором нового ордена Британської імперії, але не надала цьому особливого значення: її мотивацією залишалося служіння спільноті. У березні 1918 р. її знову нагородили – медаллю засновника королівського географічного товариства за подорож до Хаїля. Ці дві нагороди збурили нову хвилю цікавості до Гертруди і до її діяльності на Сході, яку вона продовжила після завершення Великої війни

Таким чином, під час Першої світової війни у діяльності Гертруди Белл виділяємо два періоди: 1) 1914–1915 рр. – робота у Червоному Хресті; 2) 1915–1918 рр. – перебування на

⁵¹ Говел Дж. Королева пустелі. Київ : Наш Формат, 2016. С. 285.

⁵² Афанасьев А. В. Шейхи шиитских племен и британские мандатные власти в Ираке. Проблема взаимоотношений (1918–1932 гг.). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sheyhi-shiitskih-plemen-i-britanskie-mandatnye-vlasti-v-irake-problema-vzaimootnosheniy-1918-1932-gg>.

Близькому Сході, отримання офіцерського звання. З листопада 1914 р. у Булоні, у відділенні Червоного Хреста – поранених і зниклих безвісти, Гертруда Белл налагодила функціонування нової служби, запровадила нову ефективну систему даних про загиблих, поранених та зниклих безвісти солдатів. Започатковану Гертрудою класифікацію запитів використовували у відділеннях Парижа і Лондона. Вона ініціювала “список спостереження” для спрощення обміну інформацією про госпіталізованих. У березні 1915 р. Гертруда повернулася до Лондона для роботи у новому відділенні поранених і зниклих безвісти для створення центрального реєстру.

Другий період діяльності Гертруди Белл під час Великої війни пов’язаний з поверненням на Близький Схід. У складі Арабського бюро вона складала географічні та політичні довідники і мапи, консультувала з питань культури та релігії місцевих племен, готувала звіти з “арабського питання”, була посередником між арабськими шейхами та британським урядом. Вона стала першою жінкою-офіцером в історії Британської розвідувальної Служби, а офіційно – офіцером штабної служби другого рангу.

Отже, Велика війна була важливим періодом життя Гертруди Белл. Її діяльність спрямовувалась на налагодження системи обліку потерпілих під час війни у Товаристві Червоного Хреста, а також на подолання конфліктів на Близькому Сході, підтримці нових держав. Народжена і вихована у знатній англійській родині, маючи хорошу домашню освіту та добре сімейне виховання, Гертруда Белл здобула історичну освіту. Захоплення історією, археологією, іноземними мовами, подорожами та альпінізмом змінило її життя, яке радше є винятком, ніж типовим становищем її сучасниць та ровесниць у Великій Британії на початку ХХ ст.

Подальшого дослідження потребує участь Г. Белл у визначенні кордонів держав на Близькому Сході, її діяльність в Іраці.

GERTRUDE BELL'S ACTIVITY DURING THE FIRST WORLD WAR

Yelyzaveta KORZHUK

*Ivan Franko National University of Lviv,
Faculty of International Relations,
Universytetska St., 1, 79000, Lviv, Ukraine
e-mail: yelyzaveta.korzhuk@lnu.edu.ua*

Liliia SHCHERBIN

*State Higher Educational Institution
“Vasyl’ Stefanyk Precarpathian National University”,
Department of World History,
Shevchenko St., 57, 76018, Ivano-Frankivsk, Ukraine
e-mail: lilia.scherbin@pnu.edu.ua*

Summary

The article examines famous English traveler, mountaineer, author, archaeologist Gertrude Bell's activity during World War I. The most remarkable period of her career is associated with the Great War, which had an irreversible impact on all spheres of human development, particularly the position of women.

This work distinguishes two following periods in Gertrude Bell's activity during World War I: 1) 1914–1915 – volunteering at the Red Cross; 2) 1915–1918 – working in the Middle East, obtaining an officer rank.

It is established that in September 1914, Bell gave multiple speeches in North Yorkshire, encouraging men to join the army. During November 1914, she resided at Lord Onslow's estate in Clandon Park, Surrey, which housed a military hospital, and served as a hospital clerk.

This article analyzes Bell's activity at the Red Cross Wounded and Missing Enquiry department in Boulogne since November 1914. There, Bell established the new service and introduced the new effective data system on dead, wounded and missing soldiers. Miss Bell also proposed a new, more compassionate template for 'telegrams of fear'. Gertrude's classification of inquiries was used at Paris and London departments. Bell initiated a 'watch list' to facilitate the exchange of information on hospitalized.

The second period in Gertrude Bell's activity during World War I is associated with her return to the Middle East. At the Arab Bureau, she compiled geographical and political guides and maps, advised on the culture and religion of local tribes, prepared reports on the 'Arab question', and was a mediator between the

Arab sheikhs and the British government. Bell became the first woman officer in the history of British Intelligence, officially – a second-rank staff officer. Therefore, the Great War was a significant period in the life of Gertrude Bell. Her activity aimed to adjust the system for War victims accounting at the Red Cross, overcome conflicts in the Middle East and support newly emerging states.

Keywords: Gertrude Bell, World War I, Red Cross, T.E. Lawrence, Middle East.

REFERENCES

Afanasev, A. V. (2013). Sheikhy shyytskykh plemen y brytanskye mandatnye vlasty v Yrake. Problema vzaymootnosheni (1918–1932 rr.) [Sheikhs of Shia Tribes and British Mandate Authorities in Iraq. Relationship problem (1918–1932)]. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/sheyhi-shiitskih-plemen-i-britanskie-mandatnye-vlasti-v-irake-problema-vzaimootnosheniy-1918-1932-gg> (in Russian).

Bell, G. (1927). *The letters of Gertrude Bell / Selected And Edited By Lady Bell, D. B. E.* Vol. 1: Boni and Liveright; Publishers New York. Retrieved from: <http://gutenberg.net.au/ebooks04/0400341h.html#ch1> (in English).

Encyclopedia Britannica: Gertrude Bell – English politician and writer: Retrieved from: <https://www.britannica.com/biography/Gertrude-Bell> (in English).

Gertrude Bell archive – Newcastle University. Retrieved from: <http://gertrudebell.ncl.ac.uk> (in English).

Gertruda, Bell (1868–1926). Etyudy ob uchenykh [Gertrude Bell (1868–1926). Sketches about scientists]. Retrieved from: http://paleocentrum.ru/popular/gertruda-bell-1868-1926.html?sphrase_id=313 (in Russian).

Haynes, M. Portrait of Gertrude Bell [LMH Catalogue entry by Mary Haynes]. Retrieved from: <http://www.lmh.ox.ac.uk/about-lmh/lmh-objects/portrait-gertrude-bell> (in English).

History of the ICRC [International Committee of the Red Cross]. Retrieved from: <https://www.icrc.org/en/document/history-icrc>. Retrieved from: <https://www.icrc.org/en/document/150-years-humanitarian-action-first-world-war-0> (in English).

Hovel, Dzh. (2016). *Koroleva pusteli [The queen of desert]*. Kyiv (in Ukrainian).

Lukitz, L. (2005). A Quest in the Middle East: Gertrude Bell and the Making of Modern Iraq (in English).

Minutes of the Proceedings of the Institution of Civil Engineers / Obituary. Sir Isaac Lowthian Bell, Bart, Lld, 1816–1904. Vol. 160, iss. 1905, 1905, part 2, pp. 386–388. Retrieved from: <http://www.icevirtuallibrary.com/doi/abs/10.1680/imotp.1905.16903> (in English).

Ranchynskiy, V. P. *Ekonomycheskoe polozhenye Syryy nakanune y v hody Pervoi myrovoi voyny [The economic situation in Syria on the eve and during the First World War]*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/ekonomicheskoe-polozhenie-sirii-nakanune-i-v-gody-pervoy-mirovoy-voyny> (in Russian).

Vostrykov, C. B. *Ystoryko-lynhvystycheskye y psyhromentalnye aspekty mezhkulturnykh vzaymo-deistviy: proshloe y nastoiashchee [Historical, linguistic and psycho-mental aspects of intercultural interactions: past and present]*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/istoriko-lingvisticheskie-i-psihomentalnye-aspekty-mezhkulturnyh-vzaimodeystviy-proshloe-i-nastoyashee> (in Russian).

What did the British Red Cross Society do abroad during the First World War? / [redcross.org.uk](http://www.redcross.org.uk)/WW1. Retrieved from: <http://www.redcross.org.uk/~media/BritishRedCross/Documents/Who%20we%20are/istory%20and%20archives/What%20the%20British%20Red%20Cross%20did%20abroad%20during%20the%20First%20World%20War.pdf> (in English).

Women's involvement with the British Red Cross during the First World War / [redcross.org.uk](http://www.redcross.org.uk)/WW1. Retrieved from: <http://www.redcross.org.uk/~media/BritishRedCross/Documents/Who%20we%20are/istory%20and%20archives/Womens%20involvement%20with%20the%20British%20Red%20Cross%20during%20the%20First%20World%20War.pdf> (in English).